

HANDELINGEN VAN DE VERENIGING VOOR WIJSBEGEERTE DES RECHTS

XXXXIII (TWEEDE GEDEELTE)
1958

VERSLAG

VAN DE VERGADERING GEHOUDEN OP ZATERDAG
13 DECEMBER 1958 TE 's-GRAVENHAGE

OVER

**DE HUIDIGE BETEKENIS VAN HET
NATUURRECHT**

N.V. UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ

W. E. J. TJEËNK WILLINK, ZWOLLE, 1959

VERGADERING van 13 december 1958, gehouden te 's-Gravenhage in de kleine zittingszaal van de Hoge Raad der Nederlanden, onder voorzitterschap van Prof. Mr. H. Dooyeweerd.

De voorzitter opent de vergadering met de volgende woorden: Dames en Heren! Ik heet u allen, zowel leden als gasten, hartelijk welkom op deze algemene vergadering onzer Vereniging voor Wijsbegeerte des Rechts. In het bijzonder begroet ik hierbij de vertegenwoordiger van de Minister van Justitie, Mr. van Ewijk. Tot op zekere hoogte is het jaar 1958 een bijzonder jaar in het leven onzer vereniging, omdat zij daarin op een veertigjarig bestaan mocht terugzien. Veertig jaar is evenwel geen zodanig kroonjaar dat er aanleiding was voor een herdenking in een enigszins plechtige of feestelijke stijl. Toch heeft het bestuur gemeend aan dit achtste lustrum althans zijdelings enig relief te moeten geven, door ditmaal voor de inleidingen een grotere omvang toe te staan dan de laatste tijd gebruikelijk was. Het vertrouwt dat deze geste zowel door de inleiders als door de leden is gewaardeerd en aan de gedachtenwisseling over de beide referaten ten goede zal komen.

De secretaris leest een brief van Dr. Roman Schnur betreffende een congres dat door de Internationale Vereniging voor Rechts- en Sociale Filosofie in het najaar van 1959 te Wenen zal worden gehouden. Aan het bestuur dezer vereniging zullen de namen en adressen van de leden der Vereniging voor Wijsbegeerte des Rechts worden medegedeeld.

Overeenkomstig het door de kascommissie uitgebrachte verslag wordt het door de penningmeester Jhr. Mr. C. M. O. van Nispen tot Sevenaer in 1957 gevoerde beheer goedgekeurd. Tot leden van de nieuwe kascommissie worden benoemd Mr. H. L. Bakels, Prof. Mr. P. Borst en Mr. R. Winkel.

Als secretaris wordt Mr. R. A. V. baron van Haersolte herkozen.

In plaats van Prof. Mr. J. Haesaert, die niet herkiesbaar is, wordt tot lid van het bestuur gekozen Prof. Mr. R. Victor.

Voorzitter. Toen het bestuur als onderwerp voor deze vergadering koos „De huidige betekenis van het Natuurrecht”, was zijn eerste gedachte daaraan de toevoeging te verbinden: met name in de rechtspraak van het West-Duitse „Bundesverfassungsgericht”. De bedoeling was dan geweest naast een Nederlandse een Duitse inleider uit te nodigen. Bij nader inzien leek dit intussen minder gewenst. Wel heeft deze eerste gedachte er toe geleid contact te zoeken met de organisatiecommissie van de tiende Nederlands-Westduitse juristenbijeenkomst, die op 27 en 28 september zou vergaderen. Dit heeft tot resultaat gehad, dat voor deze bijeenkomst van Duitse zijde werd aangewezen Dr. W. Geiger, Senatspräsident van het Bundesverfassungsgericht, om een inleiding te houden over het onderwerp: „Die Rechtsprechung in der Bundesrepublik Deutschland zur Durchsetzung der Grundrechte”. Het uitvoerige verslag dat Prof. van Bemmelen van deze belangwekkende rede heeft gegeven in het Nederlands Juristenblad van 18 oktober 1958, heeft wel een bijzonder helder licht geworpen op de huidige betekenis van het natuurrecht in de rechtspraak van ons oostelijk nabuurland.

Het door het bestuur van onze vereniging geformuleerde onderwerp heeft ongetwijfeld een andere en ruimere strekking. Beoogd wordt in de eerste plaats het belichten van de betekenis, die de natuurrechtsgedachte in de huidige rechtsfilosofie heeft, vergeleken met de rol die zij in vroegere fasen van het rechtswijzgerig denken vervulde. Deze rechtsfilosofische zijde is op de bijeenkomst van de Nederlandse en Duitse juristen niet aan de orde geweest. Maar het was tevens de bedoeling dat de herleeft filosofische belangstelling in het natuurrecht in zo nauw mogelijk verband zou worden gezien met de ontwikkeling van het positieve recht; met name met de ervaringen, opgedaan tijdens het Hitler-regime en de daardoor ontstane rechtsproblemen.

Dit was zeker geen gemakkelijke opgaaft, gelijk Mr. Langemeijer in zijn referaat terecht heeft opgemerkt.

Maar het bestuur had rekening gehouden met de mogelijkheid van een zekere taakverdeling tussen de beide inleiders. En wanneer

u de beide u toegezonden gedrukte referaten met elkaar vergelijkt, dan zult u bemerken, dat ze elkaar op gelukkige wijze aanvullen.

De heer Loeff heeft zich in zijn inleiding onthouden van een bespreking van de praktische rol die het natuurrecht, en i.h.a. de ongeschreven rechtsbeginselen in het huidige proces der rechtsvorming spelen. Maar zij biedt ons een belangwekkend doorzicht in de betekenisverschuiving die naar zijn opvatting de natuurrechts-gedachte in de loop van haar ontwikkeling heeft ondergaan. Zijn conclusie is, dat in de huidige situatie de natuurrechtsgedachte, zonder haar objectiviteit prijs te geven, dient te worden geïntegreerd in de moderne personalistische ethiek, waarin niet langer de ratio overheerst, maar het zwaartepunt komt te liggen in de persoonlijke ontmoeting van mens en mens. Het meest frapperende in deze beschouwing lijkt mij, dat hier van Rooms-Katholiek standpunt de vroeger in de Thomistische scholastiek heersende redelijke opvatting van het natuurrecht — en van de ethische orde in het algemeen — sterk schijnt te zijn teruggedrongen. Daar heden ten dage een sterke stroming in de neo-scholastiek in dezelfde anti-rationalistische en personalistische richting gaat, lijkt mij een belangrijk punt voor het debat, in hoeverre zulk een natuurrechtsbeschouwing zich in het Thomistische kader laat voegen.

De tweede inleider, Mr. Langemeijer, heeft zich, wat de rechtsfilosofische zijde van het onderwerp betreft, in het algemeen beperkt tot een kritische analyse van een aantal na-oorlogse theorieën over het natuurrecht en de vergelijking van deze met andere non-positivistische rechtsopvattingen waaronder ook de door hemzelf in zijn belangrijke „Inleiding tot de studie van de Wijsbegeerte des Rechts” voorgedragene. Bijzonder instructief lijkt mij de wijze waarop hij de consequenties van deze onderscheiden standpunten toetst aan de praktische vraag, in hoeverre buitenwettelijke rechtsoverwegingen of rechtsbeginselen een rol behoren te spelen, hetzij ter aanvulling en correctie of ter doorbreking van positieve wetsvoorschriften. De rechtspraak van onze Hoge Raad en van het West-Duitse Bundesverfassungsgericht biedt hem hier een rijk materiaal om deze vraag op verschillende rubrieken van concrete gevallen te betrekken. En ik acht het een bijzondere verdienste van zijn inleiding, dat hij daarbij ook het staatsnoodrecht in dit vragencomplex betrokken heeft. Op één punt althans meen ik, dat de

rechtsfilosofische standpunten der beide inleiders convergeren, nl. in de afwijzing van een rationalistische opvatting van het natuurrecht, resp. van een rationalistische opvatting van buitenwettelijke rechtsbeginselen als bron van rechtsvinding. Met name stemmen zij overeen in het toekennen van een overwegende rol aan de concrete situatie.

Laat mij de wens mogen uitspreken dat deze beide referaten aanleiding mogen geven tot levendige gedachtenwisseling; en dat die gedachtenwisseling moge bijdragen tot een verheldering van ons inzicht in de rechtsfilosofische strijdvrage, die de huidige herleving van het natuurrecht oproept, met name ook in de vraag binnen welke grenzen men nog zinvol van een natuurrechtelijk standpunt spreken kan.

Mr. G. E. Langemeijer wijst er op, dat in de gedrukte tekst van zijn inleiding een storende drukfout geslopen is. Blz. 49, regel 3 van onderen, moet worden gelezen: „het bedenkelijke van het opzijzetten van een zo fundamentele positieve regel als het”.

Prof. Jhr. Dr. J. J. von Schmid. M. d. V. Op de vraag, wat natuurrecht is, geven de verhandelingen geen antwoord. Men heeft het achtereenvolgens over een, reeds bij de natuurvolken, aan de natuur ontleend normbesef, over een leuze, een woord, een complex, een term, een gedachte, en daarna opnieuw over een leuze.

Justinianus (I. 2.) zegt, dat het een neiging is, bij mens en dier en noemt als voorbeeld, het geslachtsleven van man en vrouw en zegt, dat dit door ons „het huwelijk” genoemd wordt. Het huwelijk is echter een juridisch begrip, dat onafhankelijk van de natuur, in de zeden of (en) in de geesten der mensen geldt, en dat die natuurlijke neiging nu eens aanvaardt en dan weer afwijst, als zijnde overeenkomstig of niet overeenkomstig het recht. „Natuur” en „recht” staan niet met elkaar in verband en natuurrecht is dus een „contradictio in terminis”.

Gaius geeft een schijnbaar bruikbaar definitie, door van een „natuurlijke rede” onder de mensen te spreken (I. 1.). Maar ook deze is onbestaanbaar. Want de mens kan slechts redelijk denken, zodra zijn natuurlijke neigingen door de zeden, na opvoeding,